

Gondolatok a közgazdász szakma jövőjéről

Magyarország, a magyar gazdaság a rendszerváltást követően újra szerves része lett a kapitalista világpiacnak. Ez egy sajátos képződmény, amely egyrészt a nemzeti gazdaságokba van beágyazódva, tehát meghatározott mértékben befolyásolja jellegzetességeit és működését, másrészt olyan általános normák, szabályok alapján működik, amelyeket a világpiac legfőbb erői, szereplői határoznak meg. Az eligazodás ebben a rendkívül komplex rendszerben új feladatok egész sorát állította a gazdasággal hivatásszerűen foglalkozó szakemberek elé.

A magyar társadalomban sokan hiszik, hogy a közgazdasági kérdésekhez, a gazdaságpolitika jellegéhez, lehetőségeihez mindent ért. A valóságban, mint ez a gyakorlatból is kiderült, sokkal inkább a hozzá-nemértés a jellemző. A politikai döntések és a politikusok gyakran hagyják figyelmen kívül a közgazdászok figyelmeztetéseit, s magát a szakmát is lebecsülik. Voluntarizmus, szubjektivizmus uralkodott el bizonyos körökben, ami az új feltétel rendszerben, amikor az ország nagymértékben függ a világpiac fő szereplőitől, ezek értékítéletétől, különösen veszélyes. Oktatási rendszerünkben hosszú ideig tartott, amíg a szocialista időkben sikerült a tudománytalan dogmatizmust háttérbe szorítani. Az eklektikus gyakorlatiasság térhódítása a felsőoktatásban hozzájárult a reformgondolkodás és gyakorlat térhódításához. A rendszerváltást követően a piaci dogmatizmus vette át a korábbi etatista dogmatizmus helyét és szerepét.

Magyarországon, s más országokban is a közgazdászok "túltermeléséről", illetve ennek mértékéről, jellegéről vita folyik. Választ kell adni arra, hogy milyen lesz a kereslet. Folyamatban van az áttérés a felsőoktatási reformra, s ha nem gondolják át megfelelően a változó szükségleteket, az adott területen komoly és tartós zavarok keletkezhetnek.

Vannak egyéb okok is. Jelentős évfordulók adnak alkalmat a történelmi visszatekintésre. A 2005 és 2006 év fontos évfordulók éve a közgazdászok szempontjából. 2005-ben volt 200 éve annak, hogy az egyik angol egyetemen megalakították az első politikai gazdaságtan tanszéket a világon az angliai Hailscury Collegeban, amelynek vezetőjévé és professzorává Malthust nevezték ki. 2006-ban 230 éve lesz annak, hogy Adam Smith híres munkája, a *The Wealth of Nations* megjelent. Mint ismeretes ezt a munkát tekinti a szakma története az első jelentős

közgazdasági műnek. Hetven évvel ezelőtt jelent meg Keynes ugyancsak nagyjelentőségű munkája, a foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elméletéről. Jövőre lesz 130 éve Marx Tőkésé megjelenésének. Nem célozom az, hogy e munkákról megemlékezzek. Ezek a munkák is arra utalnak, hogy a közgazdász, mint önálló szakma nem nagyon régi, s kezdetei gyakorlatilag meghatározhatatlanok.

Ki a közgazdász?

Bizonytalan annak meghatározása is, hogy a XXI században ki tekinthető közgazdásznak. Egyes vélemények szerint az, aki erre jogosító felsőfokú diplomával rendelkezik. Közismert ugyanakkor az, hogy igen sok nagyjelentőségű és kiváló közgazdász más szakterületről származik. Mathus például matematikát és filozófiát tanult. Adam Smith eredeti szakmája ugyancsak a filozófia volt, éppúgy, mint Marxé. Keynes matematikát és filozófiát tanult. Marshall ugyancsak matematikus volt. Igaz, hogy talán még több közgazdász diplomásról lehetne kideríteni azt, hogy a tudomány más területeken vált ismertté. A XX század nagy közgazdásza inak többsége azonban, már e szakterületen szerzett diplomát. A kínálati oldal, vagyis a felsőfokú közgazdasági oklevél birtoklása azonban ma sem elegendő a közgazdász fogalmának meghatározására. A XX század során a közgazdasági felsőoktatás hihetetlen mértékben kiszélesedett és differenciálódott. A differenciálódás egyrészt a két meghatározó szint, a makroökonómia és a mikroökonómia szerint ment végbe a XX század eleje óta, ugyan egyes országokban erre már a XIX században sor került. Németországban a Volkswirt és a Betriebswirt képzés szétválása, Amerikában a döntően vállalati irányítással foglalkozó üzleti iskolák hálózatának létrejötte jelezte a folyamatot. A „Business School” diplomáit sokan nem is tekintik közgazdászoknak.

A közgazdászok körét sokan az elmélettel foglalkozókra vagy a nemzetgazdaság folyamatainak elemzőire szűkítik. Valóban sajátos területet alkotnak az elméleti kérdésekkel foglalkozó közgazdászok. Többségük a gazdasági folyamatok makro-szintjével foglalkozik. Egyre több elméleti közgazdász foglalkozik azonban a gazdaság mikro közegével s a piac változó viszonyaival. Itt kívánom megjegyezni, hogy a természettudományokkal foglalkozó kollégák közül sokan vonják kétségbe azt, hogy a közgazdaságtan tudomány-e? Vitathatatlan, hogy sok olyan közgazdasági irányzat létezik, amelyik szubjektív hipotézisekre épít, s nem rendelkezik azokkal a kritériumokkal, amelyek alapján tudománynak lehetne tekinteni. Igaz, hogy az ilyen megközelítések a természettudományokban sem ismeretlenek. Az elmúlt évtizedek során

egyébként szűkült az a szakadék, amelyik a sokak által objektívnak tekintett természettudományok és a szubjektívnak tekintett társadalomtudományok között a megismerés folyamatában fennállt. (A termodinamika és az entropia törvénye, a tér és az idő relativitásának realizálódása, Heisenberg bizonytalansági elve, a kibernetikus rendszerek komplexitása, a káosz elmélet, amely felismerte a rendet a káoszban, a parányi részecskékre való bomlásnak és a világmindenségnek végtelensége viszonylagossá tette az évszázadokon keresztül általánosnak hitt és objektívnak tekintett természeti törvények értékét.)

Az elmélettörténések a közgazdaságtudományt különböző iskolák szerint csoportosítják. Az egyes iskoláknak, éppúgy, mint a vallásfelekezeteknek vannak „hívei”, fundamentalista követői, reformistái, eklektikusai. A tudomány kezdetei óta vitatott, hogy az irányzatok, különösen normatív elemekben mennyire kapcsolódnak az érdek és értékviszonyokhoz, illetve a gazdaság funkcionális területeihez?

A társadalmi értékrendhez való viszonyítás érdekében a következő fő irányzatok szerint csoportosítottam az egyes elméleti iskolákat:

- *az erkölcsi tanításokhoz kötődők;*
- *a piac döntő szerepének hitvallói;*
- *az állam döntő szerepében hívők;*
- *a reformközgazdászok;*
- *a forradalom közgazdászai;*
- *a társadalmak utópistái;*
- *a közgazdász technikusok.*

A XXI században szinte mindegyik irányzatnak vannak követői.

A közgazdász szakma jövője és a gyakorlati alkalmazások szemszögéből célszerűbb a funkcionális területek szerinti csoportosítás.

A gazdaság rendszerelmélete, amelyik az általános rendszerelméleten és a politikai gazdaságtanon alapul, felhasználva egyrészt az általános rendszerelméletet, s általános leírást ad a gazdaságról, mint bonyolult, valószínűségi és dinamikus rendszerről. Megvilágítja a természetben történő, valamint a tudományos és technikai fejlődés hatására végbemenő változások következményeit.

A gazdasági viselkedés elmélete, amelyik keresi a rendszer elemeinek viselkedési vonalának és kölcsönös kapcsolatainak meghatározóit. Ez nagymértékben alkalmazza a "fekete doboz" módszerét, amikor a blokk belső struktúráját ismeretlennek tételezi fel és csak a bemeneteket és kimeneteket ismeri. Ez az elmélet szoros kapcsolatban áll a szociológiával, a lélektanral és a joggal.

A gazdasági szabályozás elmélete amelyik abból indul ki, hogy a gazdaság önszabályozó rendszer és ebbe igyekeznek erőszakkal, ösztönzőkkel, rábeszéléssel bizonyos változásokat belevinni azokon a területeken, ahol erre a gazdaság reagálni képes.

A gazdasági információ elmélete amelyik a gazdasági rendszerben végbemenő folyamatokat információs folyamatokra osztja és a szabályozási rendszer információs rendszerként tárgyalja. Az információs csatornák és a hírek együttes vizsgálatával elemzi a gazdasági rendszerek elemei közötti információs kapcsolatokat. Ennek fontos oszlopa a gazdaság mérésének, jelrendszerének és az adatok feldolgozásának elmélete. Azokat a mutatókat keresi és dolgozza fel, amelyek megfelelően tükrözik a gazdasági rendszer elemeinek ismérveit, tulajdonságait.

A gazdasági döntéselmélet, vezetéselmélet, a determinált, valószínűségei és bizonytalan döntési feltételek mellett vizsgálja az alternatívák kidolgozásának, a döntések prognosztizálhatóságának mechanizmusait és a döntési kritériumokat. A vezetéselmélet pedig a megadott program alapján való szabályozást vizsgálja.

A gazdaság emberi, társadalmi vonatkozásainak, összefüggéseinek elmélete. Ez a gazdaságot, mint az emberi tevékenységek összességét társadalmi beágyazottságát jellemzi, felhasználva a politológia, szociológia, lélektan, az etika, az esztétika és az orvostudomány eredményeit.

A nemzeti gazdasági rendszerek szintézisének és kölcsönhatásainak elmélete a világ gazdasági folyamatokat vizsgálja, amelyek során az államok, mint rendszerek sokoldalú egymásra hatása érvényesül és ennek nyomán sajátos mechanizmusok keletkeznek, zavarok, konfliktusok alakulnak ki

A közgazdaságtudomány fejlődésének és a közgazdászképzés differenciálódásának igen fontos iránya az egyes szektorok: ipar, mezőgazdaság, pénzügyek, kereskedelem közlekedés stb. és a tevékenységek funkcionális területei szerint ment végbe, illetve folytatódik (elemző, tervező, szervező, kutató.) Egy további irányt az ún. transzdiszciplináris határterületek jelentik:

orvos-közgazdász, mérnök közgazdász, környezet-gazdász, regionális kérdésekkel foglalkozó közgazdász.

A szakma sokoldalúsága és differenciálódása nyomán fogalmazódott meg az, hogy a jogászokhoz hasonlóan, a közgazdászok is a társadalmak diplomás mindenesei, hiszen néhány, pontosan meghatározható, speciális ismeretek igénylő szakterületek kivételével (pl. orvos, biológus, fizikus vagy mérnök) gyakorlatilag minden területen foglalkoztathatók. Sok fiatal éppen ez vonz a közgazdasági felsőoktatás területére, hiszen elvileg rengeteg lehetőség nyitott az ilyen diplomával rendelkezők számára.

A keresleti oldal szemszögéből célszerű a gazdasági fejlődés sajátosságainak, irányainak felvázolása:

A XXI század elején előre jelezhető főbb irányok:

A gazdasági folyamatok növekvő komplexitása nehezebb áttekinthetősége, a kölcsönös függőségi viszonyok, kölcsönhatások visszacsatolások szaporodása.

A gazdaságok pénzügyi „mélyülése”, a pénzügyek jelentőségének növekedése.

Átmenet a tudásalapú társadalomba, s a tudományos és műszaki fejlődés döntő szerepe. Nemzetközileg integrált rendszerek és hálózatok

Nemcsak globalizáció, hanem a globalizáció és fragmentáció egyidejű jelenléte a rendszerben. Változó érdekek és értékviszonyok.

Az emberi tényező szerepének növekvő fontossága – demográfiai polarizáció-foglalkoztatottsági válság.

A fejlődés fenntarthatóságának kérdései és két oldala: a szociális és környezeti fenntarthatóság követelményrendszere.

A jövő fontos kérdése lesz a fogyasztás fenntarthatósága!

Közgazdászokra nagyobb szükség lesz: a gazdasági és társadalmi élet minden területén.

Különösen lényeges feladatok:

1. Elemzés, Szükséges információk körének tartalmának meghatározása, ezek feldolgozása, következtetések, javaslatok.
2. Menedzsment, irányítás, szervezés: gazdasági és társadalmi folyamatok szervezése makro-, mikro-, -szinten, az adott közösségek számára (vállalat, államigazgatás, oktatási rendszer, kutatás fejlesztés stb. leghatékonyabb alternatívák kiválasztása).
3. Előrejelzések/ kockázati tényezők esetében igen lényeges a „bizonytalanság” évszázadában.
4. Tervezés.
5. A „papírgazdaság”, a pénzügyi folyamatok alaposabb megismertetése.
6. Az emberi tényezők megfelelő kezelése: demográfiai folyamatok, képzési irányok, foglalkoztatás, ösztönzési viszonyok, egészségügy, szociális problémák.
7. A társadalom és a gazdaság mennyiségi viszonyainak, összefüggéseinek kezelése, modellezése.

Milyen következtetések adódnak ezekből?

1. A közgazdászok iránti kereslet jelentős marad.
1. 2.A szakma differenciálódása tovább folytatódik.
2. A jövő közgazdászainak képzését a mainál sokkal szilárdabb és sokoldalúbb elméleti alapokra, makro- mikro és mező folyamatok és gyakorlat alapos tanulmányozására kell helyezni. Többet kell tudniuk a gazdaság társadalmi-történeti-technikai összefüggéseiről. Erre lehet felépíteni szektorok vagy szakterületek szerinti érdemi specializálódást.
3. A közgazdász szakmában a nemzetközi folyamatok megértetése, a komparativitás és a határterületek különösen fontosak a jövő szakosodáshoz,
4. A szakterület különlegességei és újdonságai különösen fontossá teszik az állandó továbbképzést. Az oktatási rendszert eszerint kell fejleszteni, rugalmasabbá tenni.